

2019 YILINDA DÜNYA VE TÜRKİYE'DE EKONOMİNİN DURUMU

Korkut BORATAV*

Öz: Dünya ekonomisi, 2019 yılında, bir bütün olarak, uluslararası sermaye kuruluşu IMF'nin beklediğini açıkladığı büyümenin gerisinde kaldı. Aynı yıl, Türkiye'de de ekonomik kriz patlak verdi. Bununla birlikte, Batı'da, Latin Amerika'da ve Orta Doğu'daki bazı ülkelerde işçi sınıfının yanıtı da gecikmedi. Bu çalışmada, Toplum ve Hekim Dergisi olarak Korkut Boratav'a yazılı olarak ilettiğimiz dört soruya verilen yazılı yanıtlarıyla, dünya ve Türkiye ekonomisinin 2019 yılındaki durumu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bir başka ifadeyle, sağlık alanı başta olmak üzere günlük yaşamın pek çok alanını doğrudan belirleyen dünya ekonomisinin, sınırlı bir kapsamda da olsa 2019 yılı muhasebesi yapılmıştır. Uluslararası sermaye kuruluşlarından IMF'nin raporuna yansıyan rakamlarla, 2019'un dünyada ve Türkiye'de burjuvazi ve işçi sınıfı açısından nasıl yaşandığı, özellikle işçi sınıfı için umut veren dünyadaki örnek olaylar paylaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: 2019, dünya, Türkiye, ekonomi, sınıf, IMF

State of World and Turkish Economy in 2019

Abstract: The world economy as a whole lagged behind the growth rate which was announced as "expected" by the IMF; the organization of international capital. In the very same year, economic crisis broke out in Turkey. Meanwhile, the response of the working class followed in suit in some countries of Latin America and the Middle East. This study seeks to expose the state of world and Turkish economy in 2019 on the basis of written answers given by Korkut Boratav to four questions communicated to him by the journal Community and Physician. In other words, the study examines, though in a limited scope, world economy that directly influences many spheres of daily life including health in the first place for the year 2019. With figures from the international business organizations finding reflection in the IMF report, the study describes how the year 2019 was experienced in the world and Turkey by bourgeoisie and working class and shares some worldwide developments that are promising for the working class in particular.

Key words: 2019, world, Turkey, economy, class, IMF

Dünya ekonomisi için 2019, nasıl bir yıl oldu? Uluslararası sermaye kuruluşlarının raporlarına nasıl yansıdı?

Bu soruyu kuşbakışı birkaç tespitle yanıtlamaya çalışacağım.

Emperyalist sistemin ekonomik boyutuna, yani dünya ekonomisine bir bütün olarak bakalım ve bu konuda uzmanlaşmış olan uluslararası kuruluşlardan IMF'ye başvurayım.

IMF'nin Ekim 2019'da dünya ekonomisi raporu, o yılın ekonomik bir bilançosunu çıkarıyor ve 2020 öngörülerini içeriyordu. Bu raporun nicel bulguları Ocak 2020'de gözden geçirildi; yayımlandı (**IMF, 2019; IMF, 2020**). Bu son belgeyi dünya ekonomisine göz atmak için hareket noktası olarak kullanalım.

IMF 2019 raporunda o yıl dünya ekonomisi için öngördüğü büyüme oranını Ocak revizyonunda 0,1 puan aşağıya çekiyor: **%3,0 → %2,9...** "Kötümser"

revizyon 2019'la sınırlı kalmıyor; 2020 ve 2021'in ortalama büyüme öngörülerini de 0,2 puan indiriliyor.

Bu noktada IMF raporlarının kronik bir arızasına değinelim: Son kırk yıldan bu yana neoliberal ilkelerin egemen olduğu dünya ekonomisi için yaptığı öngörülerin sistematik olarak iyimser doğrultuda yanlış çıkması... Bu "arıza" Ocak 2020 belgesinde de tekrar ediliyor.

Kronik iyimserliğin ideolojik kaynağına kısaca değinelim: IMF'ye göre ekonomilerin işleyişine piyasa mekanizması (neoliberal ilkeler) egemen ise, geçici etkenlerin yol açtığı bozukluklar zaman içinde kendiliğinden telafi edilir; ekonomi dengeli bir gelişme patikasına yerleşir. Bu yaklaşım, aslında, IMF'yi tutsak alan neoklasik iktisat anlayışının uzantısıdır. Bu anlayışta, doğası gereği krize yatkın bir ekonomik sistem olan **kapitalizm** yer almaz. Yakın geçmişte dünya sisteminin Orta Doğu ve Latin Amerika çökratlarında ekonomik felaketlere, çöküntülere yol

*Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi (ORCID No:0000-0002-6187-8971)

Geliş Tarihi / Received : 26.01.2020

Kabul Tarihi / Accepted : 08.02.2020

açan **emperyalizm** de neoklasik iktisatta yer alan bir kavram, hatta olgu değildir. Örneğin IMF'nin Ekim 2019 tarihli dünya ekonomisi raporunda sözcük taraması yapınız; "kapitalizm" ve "emperyalizm" terimlerine rastlayamazsınız. Emperyalizmin önemli bir ekonomik özelliği olan finans kapitalin çevre ekonomilerinde yarattığı krizler, çoğu kez yanlış devlet müdahaleleri ile açıklanır.

IMF, bu krizleri ve çöküntüleri, çağdaş kapitalizmin ve emperyalizmin niteliklerinden kaynaklanan olgular olarak incelemiyor; ama, sonuçları nicel olarak yansıtıyor. Nitekim, Ocak 2020 belgesi, sözünü ettiğim iki coğrafyada (Latin Amerika ve Orta Doğu'da) kişi başına millî gelirin 2019'da düştüğünü; yani ekonomik kriz, çöküntü ve yoksullaşmanın yaygınlaştığını tespit ediyor. Ama, sonraki iki yıla ait öngörülerine dönünce dünyamızın bu talihsiz iki coğrafyası (herhalde piyasa ekonomisinin sağlayacağı "mucizeler" sayesinde) düzelecek; "normal" (yüzde 2 ve 3'lük) büyüme patikasına dönecektir.

Emperyalizmin yıkımı ve kapitalizmin bunalımları bu iki yılda da Latin Amerika ve Orta Doğu'yu etkilerse, IMF yeni bir güncelleme ile öngörülerini aşağı çekerek "düzeltecektir".

IMF, Ocak 2020 revizyonuna, "**geçici istikrar, halsiz canlanma**" alt-başlığını uygun bulmuş. Böylece umulan doğrultuda seyretmeyen dünya ekonomisi için gerçekçi bir değerlendirme yapmaya çalışmış.

2019 öngörülerini aşağı çeken "halsiz canlanma", IMF belgesine göre "**bazı yükselen ekonomilerdeki olumsuz sürprizlerden**" kaynaklanıyor. Hindu faşizminin lideri Narendra Modi'nin o yıl seçimleri tekrar kazanması neoliberal çevrelerde büyük coşkuyla karşılanmıştı. Ne var ki, uluslararası sermayeye tam açılan Hindistan'ın dünya ekonomisini sürükleyecek bir dinamizm getireceği beklentisi gerçekleşmemiş; bu ülkenin ekonomisi 2019'da durgunlaşmış ve IMF'nin dünya ekonomisindeki olumsuz revizyonuna katkı yapmıştır.

2019'da IMF için "olumsuz sürprizler" oluşturan başat iki örnek Arjantin ve Türkiye'de gerçekleşti. Arjantin'de IMF programını harfiyen uygulanırken sert bir ekonomik kriz patlak verdi. IMF siciline bir "yüz karası" olarak geçen bu olay Ocak 2020 belgesinde suskunlukla geçiştirilmektedir. Neoliberallerin gözde siyasetçisi Başkan Macri'nin 2019'daki seçim yenilgisine aşağıda değineceğim.

Türkiye için ise Nisan 2018'de hazırlanan bir IMF Raporu, o yıl sonuna doğru patlak verecek olan ekonomik krizi öngörememiş; ekonominin 2019'da yüzde 4 oranda büyüyeceğini tahmin etmişti. Ocak 2020 belgesi bu yanılgıya değinmemekte; sadece 2020 için "iyi bir haber" vermekle yetinmektedir: "**Türkiye'de finansal kısıtların hafiflemesi nedeniyle toparlanma devam edecektir.**"

Uluslararası sermayenin önde gelen sözcülerinden biri olan IMF güncel dünya ekonomisine böyle bakıyor. Arka planda yer alan toplumsal gerilimlere, değinmek zorunda da kalıyor.

Uluslararası sermaye, sınıflar-arası gerilimlere nasıl değiniyor? 2019, işçi sınıfları ve sermaye için dünyada nasıl bir yıl oldu?

2019, sınıflar-arası gerilimlerin dünya çapında tırmandığı bir yıl oldu. Çok sayıda ülkede neoliberalizm ve onun taşıyıcısı olan dış baskılara karşı kalkışmalar gerçekleşti. Bu çelişkiler, ulusal burjuvazilerin ve emperyalizmin ortaklaşa saldırıları ile derinleşti.

Emperyalizmin ekonomik tasarımını oluşturan neoliberalizmi "Güney" coğrafyasına taşıyan ana kuruluş olan IMF de Ocak 2020 tarihli belgesinde bu çalkantılara, dolambaçlı biçimde değinmektedir: 2019'a ilişkin ekonomik öngörülerin tutmamasında "**toplumsal huzursuzlukların da etkisi olmuştur.**" Yakın gelecekte de "**ABD ve İran arasındaki türden jeopolitik gerilimlerin artması, toplumsal huzursuzlukları yoğunlaştırarak olumsuz risklere katkı yapacaktır.**" (IMF, 2019). Özünde sert sınıf çatışmalarının ürünü olan kargaşalı ortam bu ifadelerle geçiştirilmektedir.

Aynı ortama ek tespitlerle göz atalım ve Batı, Latin Amerika ve Orta Doğu coğrafyalarından örnekler verelim.

Batı'da Fransa örneği öne çıkıyor. Bu ülke 2019'a bir yıl önceki petrol zammının tetiklediği "sarı yeşililer" kalkışması içinde girdi. Taşranın emekçileri, küçük burjuvazisi, "unutulmuş Fransa", yoksulluğa, pahalılığa, birikmiş ihmellere karşı ayaklanmıştı. Çoğunlukla parti, sendika bağları olmayan bu kalabalıkları birleştiren, sınıfsal sicili ile egemen düzeni temsil eden Cumhurbaşkanı Macron'a karşı duydukları nefret oldu.

Macron, Aralık ayında örgütlü işçi sınıfına karşı yeni bir saldırı başlattı: Emeklilik sisteminde kazanılmış hakların önemli boyutlarda eritilmesi hedeflendi.

Sendikaların sert tepkisi sonunda metro, demiryolu gibi kilit sektörlerde ve kamu hizmetlerinde toplu grevler Fransa'yı felce uğrattı. Noel, yılbaşı tatillerini de etkileyen grevler, geniş kamuoyu desteği kazandı. Dalgalanarak sürmektedir.

Latin Amerika 2019 yılını, neoliberalizme karşı halk kalkışmaları ve sermaye blokunun karşı saldırıları içinde yaşadı. Önce egemen güçlerin saldırılarına değinelim.

Brezilya'da 2015-2018 arasında solcu İşçi Partisi iktidarına karşı iki aşamalı bir sivil darbe tezgâhlandı. Önce Dilma Rousseff başkanlıktan uzaklaştırıldı; sonra bir önceki başkan Lula, düzmece bir dava sonunda hüküm yedi; favori olduğu 2018 seçimine katılması engellendi. Seçimi kazanan Jair Bolsonaro 2019 başında iktidarı devraldı. Açıkça faşist bir siyasetçidir ve başkanlık töreninden hemen sonra Trump tarafından "ABD sizinledir..." mesajı ile tebrik edilmiştir.

Brezilya'da iktidarın el değiştirmesini ABD'nin Venezuela'daki darbe girişimi izledi. Muhafif bir siyasetçi (Juan Guaido) kendini "Başkan" olarak ilan etti; ABD tarafından tanındı. Askerî operasyon başlatıldı; ama Venezuela ordusu Maduro'ya bağlılığını ilan edince tıkanı. Darbe girişiminin başarısızlığı 2019'un ortalarında ABD yönetimince de kabul edilecektir.

Bu başarısızlık ikinci bir askerî darbe ile Bolivya'da telafi edildi. Solcu başkan Evo Morales'in seçimi kazandığı 20 Ekim'de Yüksek Seçim Kurulu tarafından ilan edildi; ama askerî bir darbe seçimi geçersiz kıldı. Halk direnmesi şiddet yoluyla bastırıldı. Yerli sermaye-faşizm-ABD ittifakı galip çıktı.

Madalyonun öteki yüzü da var: Latin Amerika'da sermaye tahakkümünü zayıflatan gelişmeler...

Ekvador'da ABD-yanlısı Başkan Moreno'nun IMF ile anlaşması, iktidarı zayıflatan bir direnme hareketine yol açtı. Ekim başında akaryakıt fiyatlarına yapılan yüksek zam, emek örgütlerinin ve yerli halkın yaygın kalkışmasını tetikledi. Hükümet, başkent Quito'dan ayrılmak zorunda kaldı; ayaklanmanın temsilcileri ile görüşmeler başlattı. İki hafta sonra IMF programının "kemer sıkma" önlemleri iptal edildi.

Şili, neoliberal modeli Latin Amerika'ya taşıyan "örnek ülke"dir. Birikmiş halk tepkileri Ekim'de patlak verdi. Başkent Santiago'da metro fiyatlarına yapılan zam, ülke çapında bir dizi gösteriyi tetikledi. Güvenlik güçlerinin silah kullanması, gösterileri kalkışmaya dönüştürdü. Pinochet döneminde özelleştirilen (ve

tüm dünyaya örnek gösterilen) emeklilik sisteminin mağdurları da topluca ayaklanmalara katıldı. Zamların iptali, kalkışmayı dindirmede; askerî faşizmin kalıntısı olan anayasanın tümüyle değiştirilmesi ana talep oldu. 2019 son bulurken bu talep kabul edildi. Nisan 2020'de bir referandum yapılacak; onaylanan yöntemle göre oluşacak "anayasa meclisi" Ekim 2020'de seçilecektir.

Sermaye tahakkümüne karşı halk muhalefetinin siyasete (sandığa) yansımaları, 28 Ekim 2019'da Arjantin'de gerçekleşti: Sol-Peronist Alberto Fernandez yüzde 45'lik eşiği geçerek ilk turda başkan seçildi. Başkan Mauricio Macri, bir IMF anlaşması içinde (nedeniyle) patlak veren krizi temizleme işlevini solcu iktidara devretmiş oldu.

Kolombiya Latin Amerika'nın en tutucu ve kanlı rejimlerinden biridir. Bu ülke de Kasım 2019'da bir halk kalkışmasıyla karşılaştı. Bir dizi birikim söz konusuydu: Başkan Duque'nin özellikle emeklilik ve sosyal güvenlik sistemini etkileyen katı neoliberal politikaları, muhafif örgütlere, liderlerine uygulanan ağır baskı, siyasî cinayetler, iç savaşı sonlandıran barış anlaşmasının aksaması... 21 Kasım'da ilan edilen genel grevi örgütleyen, destekleyen geniş bir muhalefet cephesinden söz ediliyor. Grev Komitesi ile hükümet arasında görüşmeler sürmektedir.

Orta Doğu'da, emperyalizmin süregelen yıkımı ile halk kalkışmalarının kısmî kazanımları 2019'da yan yana yaşandı.

21'nci yüzyılı tümüyle kapsayan Orta Doğu yıkımının silahlı uzantıları bölge halkını ezmekte, perişan etmektedir. Suriye, Libya ve Yemen hâlâ kan ve revan içindedir; perişandır. Bu olgular, emperyalizmin tamamen tahripkâr bir sisteme dönüştüğünü, tarihsel sicilinde yer alan "yıkarken inşa edici" özelliklerinin ortadan kalktığını göstermektedir.

Yıkımın ekonomik enkazı ve ABD'nin İran'a karşı ağırlaştırılarak sürdürdüğü ambargo bölge halklarını protestolara sürüklemiş; İran, Lübnan ve Irak'ta kan dökülmüştür. Son iki ülkedeki kalkışmaların İran karşıtı boyutlar kazanması, ABD ve İsrail istihbaratının katkılarını akla getirmektedir.

Bu olumsuz gelişmelere karşı, 2011'in Tunus ve Mısır halk ayaklanmalarını hatırlatan iki dalga, 2019'da Sudan ve Cezayir'de tekrarlandı; siyasete taşındı.

Sudan'da solcu parti ve meslek örgütlerinin sürüklediği, zaman zaman kadınların öne çıktığı bir

ayaklanma, Ocak 2019'da patlak verdi. Çok kan döküldü ve İhvan'cı-şeriatçı El Beşir rejimi devrildi. Temmuz'da silahlı kuvvetler ile muhalefet temsilcileri, üç yıllık bir geçiş süreci için anlaşmaya ulaştı. Halk muhalefetine örgütlenme ve bilinç düzeyinin güçlü olduğu anlaşılmaktadır. Batı ve İslamcı çevreler ise, dönüşümü denetleme çabası içindedir.

Cezayir halkı ise, Başkan Buteflika'nın yeniden aday olmasına karşı ayaklandı. Yolsuzluğa batmış yönetimin iktidarı terk etmesi talep edildi. İlk sonuç, Buteflika'nın adaylıktan çekilmesi; sicilleri fazlasıyla bozuk bazı bakanların tutuklanması oldu. Yönetim, başkanlık seçiminin gecikmeden yapılmasını kararlaştırdı. Halk muhalefeti ise, eski yönetimin denetlediği bir seçime karşı çıkmakta; siyasî örgütlenme için zaman istemekteydi. Bu istekler dikkate alınmadı; Aralık seçimi eski yönetimde görev almış beş aday arasında gerçekleşti. Büyük çoğunluğun katılmadığı seçimi, eski başbakanlardan Abdülmecit Tebbun kazandı. Protestolar sürmektedir.

2019 yılında Türkiye'de umut veren, iyi duygular hissettiren olaylar neydi? Neden? Türkiye'de bence tek olumlu gelişme Mart ve Haziran 2019'daki İstanbul belediye başkanlığı seçimini muhalefetin kazanması oldu.

Bu seçimde CHP, İyi Parti ve (dışarıdan) HDP arasında oluşan fiilî ittifak normal koşullarda Türkiye siyasetinin bugünkü cendereden arınmasının anahtarıdır. Cumhuriyetçi akımın sol ve sağ kanatları ile Türkiye öncelikli Kürt siyasetinden oluşan bu bileşke gelecek için umut vermektedir.

İktidarın, bu fiilî ittifakı parçalamaya öncelik verdiği; bilinen, öngörülebilir yöntemleri tekrarlayabileceği malumdur. 2019'da gerçekleşen işbirliğini sürekli kılmak güçtür; seçim konjonktüründe gündeme gelmesi de kaçınılmazdır. Yenilenmesi için tarafların gerekli özeni, duyarlılığı ne derecede izleyebileceği belli değildir.

2020 yılında Türkiye'de ve dünyada iktisadi ve toplumsal yaşamda beklenen olası gelişmeler neler?

Geçen yıl sandıklarda ortaya çıkan siyasî tablo ve uzunca bir süre emekçi halkı (özellikle işsizlik ile) ezeceği ortaya çıkan toplumsal bunalım gösteriyor ki AKP / Saray iktidarının vadesi dolmuştur. İçte ve dışta egemen güçler, herhalde, alternatif bir siyaset tasarımı oluşturmaktadır.

Bu tür bir tasarımın ana bileşenlerinin öngörülebilir: Giderek liberal/Merkez bir kimlik kazanmış olan CHP, sağ (İyi Parti) ve AKP'den kopmaları içeren ılımlı İslam... Bu üçlü, 2019 İstanbul seçimlerinin fiilî ittifakı ile özdeş değildir. Eksikliğin giderilmesi yeğlenmelidir; ama ne derecede mümkün olacağını öngöremiyorum.

2020'de bu doğrultuda gelişmelerin başlaması beklenmelidir. TBMM'den kopmalar hızlanırsa seçim ortamı da oluşabilir. Merkez / cumhuriyetçi Sağ / ılımlı İslam ittifakının kısa vadeli programı, bugünkü işaretlere bakarsak Türkiye'yi 2015 ortamına taşımakla sınırlı kalacaktır. Böyle bir tasarım, o dönem Türkiye toplumunun yığılmış sorunlarını çözemez. Özellikle hukuk, eğitim, güvenlik, kamu yönetimi alanlarına yerleşmiş anti-demokratik ve İslamcı uygulamaların tasfiye talebinin gündem dışı tutulması kabul edilmemelidir.

Bu doğrultuda bir baskı, bugünkü koşullarda sözünü ettiğim üçlü çevrenin dışından kaynaklanabilir. Bu işlev büyük ölçüde, bireyler, hareketler olarak, Türkiye'nin düşün alanında, meslek vb örgütlerinde önemli etkisi, ağırlığı olan sosyalistlere düşecektir. Sözünü ettiğim olası ittifakın (şimdilik) en büyük ögesi olan CHP'nin, Türkiye'yi laiklik-karşıtı ve anti-demokratik kalınlardan arındırma ögesini bir "normale dönüş tasarımı"na katması ısrarla istenmelidir. Bu tür bir talep, CHP'nin bugünkü yönetimiyle değilse bile, tabanı ve seçmeni ile uyumludur.

Türkiye ekonomisinin neoliberalizm batağından arındırılması ise, sözünü ettiğim olası "üçlü ittifak"a kabul ettirilemez. Bu, sosyalist partilerin, hareketlerin uzun vadeli mücadele alanıdır; sadece onların önceliğidir, "normale" dönüş sonrasında da kalıcı gündemi olacaktır.

Kaynaklar

IMF, World Economic Outlook, October 2019.

IMF, World Economic Outlook Update, January 2020.